

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Als ik morgen niet op transport ga, ga ik 's avonds naar de revue': kamp Westerbork in brieven, dagboeken en memoires (1942-2010)

Moraal, E.M.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Moraal, E. M. (2013). *'Als ik morgen niet op transport ga, ga ik 's avonds naar de revue': kamp Westerbork in brieven, dagboeken en memoires (1942-2010)*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Dankwoord

Er zijn veel mensen die ik dankbaar en erkentelijk ben voor hun steun en hulp bij het werken aan dit proefschrift.

Mijn dank gaat allereerst uit naar mijn begeleidster en promotor Marjan Schwegman. Zonder haar enthousiasmerende begeleiding en expertise was dit proefschrift er niet meer gekomen. Met haar voerde ik fijne en inhoudelijke gesprekken. Mijn andere promotor Johannes Houwink ten Cate ben ik erkentelijk voor zijn behulpzame opmerkingen en goede lezing van de hoofdstukken in wording. Daarnaast wil ik graag Rudolf Dekker hartelijk danken voor zijn positieve ondersteuning en begeleiding bij het schrijven en voor zijn nuttige aanwijzingen en opmerkingen. Het ministerie van VWS wil ik eveneens bedanken; het maakte dit onderzoek financieel mogelijk. De oprechte interesse voor het onderzoek van de medewerkers van de – inmiddels opgeheven – afdeling Eenheid Oorlogsgetroffenen en Herinnering WOII was stimulerend.

In het P.C. Hoofthuis van de UvA deelde ik een kamer met verscheidene collega-promovendi, waarvan ik vooral Marieke Meeuwenoord wil noemen. Vanaf de eerste dag dat ik haar ontmoette - zij promoveerde in 2011 op een mooie dissertatie over kamp Vught – wist ik dat ik aan haar niet alleen een fijne collega, maar ook een goede vriendin zou hebben. Dank je voor je niet aflatende steun, Marieke.

Hoewel ik voornamelijk op mijn kamer in het P.C. Hoofthuis of thuis mijn werk deed, voelde de Herengracht 380 toch vooral als mijn thuisbasis. Daar ontmoette ik inspirerende mensen, had ik interessante gesprekken en werd ik in de studiezaal met veel kennis van zaken geholpen. In de werkgroep ‘Oorlog, geweld en sekse’ die ik samen met Marieke Meeuwenoord organiseerde, voerde ik vele interessante discussies die ook het denken over mijn proefschrift positief beïnvloedden: dank daarvoor aan de voormalige leden.

Selma Leydesdorff, Kees Ribbens, Frank van Vree en de leden van de research group van het *Centre for Historical Culture* aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam lazen en becommentarieerden teksten in enig stadium van mijn promotietraject; ik wil hen hiervoor hartelijk danken. Frank van Riet wil ik bedanken voor zijn expertise op het gebied van de bewaking van Westerbork. Raymund Schütz ben ik erkentelijk voor zijn kennis van de Westerbork cartotheek en zijn hulp bij het ontcijferen van afkortingen.

Natuurlijk kon dit onderzoek niet worden verricht zonder de grondstoffen van de geschiedschrijving, namelijk de bronnen. In de verschillende archiefinstellingen, zoals het JHM, het IISG en de archieven in Drenthe, werd ik met veel enthousiasme en expertise

geholpen bij mijn zoektocht naar interessant en belangrijk materiaal. In het bijzonder ben ik de medewerkers van het Herinneringscentrum kamp Westerbork erkentelijk. Zij hadden altijd plaats voor mij en hielpen mij waar zij konden. Met name conservator Guido Abuys wil ik bedanken; hij beantwoordde vele vragen met zijn bijna onuitputtelijke kennis over het kamp. Ook wil ik graag Gerard Rossing en José Martin bedanken voor hun hulp. Directeur Dirk Mulder was altijd even hartelijk en ondersteunend.

Hoewel in dit proefschrift voornamelijk geschreven bronnen werden onderzocht, waren de enkele interviews met overlevenden van kamp Westerbork van grote waarde. Niet alleen verschaften zij inzicht in het schrijfproces, maar zij deden mij vooral beseffen wat voor een ingrijpende en onuitwisbare ervaring de oorlog is geweest en hoezeer hij voor velen nog steeds springlevend is. Daarom gaat mijn dank ook uit naar Mirjam Bolle, Frieda Menco, Fred Schwarz en Ed van Thijn, voor hun bereidwilligheid mij te woord te staan over hun vreselijke ervaringen, en voor hun openhartigheid daarover. Rozette Kats bedank ik voor de persoonlijke brieven uit haar familie die zij mij ter beschikking stelde.

Ook gaat mijn dank uit naar mijn familie en vrienden. Zonder jullie steun, liefde en de goede inhoudelijke inbreng van enkele onder jullie (dank je, Kees!) weet ik niet of ik dit project had kunnen afronden. In het bijzonder dank ik mijn ouders, mijn schoonouders, mijn lieve zus, twee zwagers en schoonzus, en natuurlijk mijn oma's. Lena, Renée en Sanne kon ik altijd bellen als de frustraties iets te hoog opliepen, of zorgden, net als Christopher, Inge en Grietje, voor de broodnodige ontspanning.

Ten slotte bedank ik Anders, mijn man en metgezel. Ik heb geen woorden genoeg om uit te drukken hoeveel steun en liefde ik van je heb ondervonden in deze zeven jaren.